

ЯДЕРНЕ СТРИМУВАННЯ У ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНІЙ СТРАТЕГІЇ США

Стримування являє собою поєднання двох конкуруючих цілей. Вони полягають у протидії супротивнику і прагненні уникнути війни. Таким чином, ключовим принципом стримування є здатність і готовність запобігти ворожим діям шляхом нанесення протилежній стороні неприйнятних збитків.

У військово-стратегічному плануванні США ядерної зброї відводилася роль критично важливого інструменту, що має забезпечувати глобальну перевагу щодо будь-якої іншої держави. У різні періоди плани можливого застосування ядерної зброї США істотно коригувалися – від загрози нанесення превентивного ядерного удару по потенційному супернику до планів оборонного стримування і можливості ведення обмеженої ядерної війни.

Остання версія «Огляду ядерної політики США» (лютий 2018 р.) в якості основної довгострокової мети визначає стримування потенційних супротивників від нанесення ядерного удару в будь-якому масштабі. Ядерні сили США повинні виконувати взаємопов'язані функції, включаючи запобігання нападу із застосуванням і без застосування ядерної зброї, забезпечення гарантій безпеки союзників і партнерів, досягнення цілей державної політики США в разі неможливості стримування і збереження здатності реагувати на непередбачені ситуації в майбутньому.

Ключові слова: ядерна зброя, стримування, військово-стратегічне планування, стратегічний потенціал.

Сдерживание представляет собой сочетание двух конкурирующих целей. Они заключаются в противодействии противнику и стремлении избежать войны. Таким образом, ключевым принципом сдерживания является способность и готовность предотвратить враждебные действия путем нанесения противоположной стороне неприемлемого ущерба.

В военно-стратегическом планировании США ядерному оружию отводилась роль критически важного инструмента, обеспечивающего глобальное превосходство в отношении любого иного государства. В различные периоды планы возможного применения ядерного оружия США существенно корректировались – от угрозы нанесения превентивного ядерного удара по потенциальному сопернику до планов оборонительного сдерживания и возможности ведения ограниченной ядерной войны.

Последняя версия «Обзора ядерной политики США» (февраль 2018 г.) NPR в качестве основной долгосрочной цели определяет сдерживание потенциальных противников от нанесения ядерного удара в любом масштабе. Ядерные силы США должны выполнять взаимосвязанные

функції, включаючи запобігання нападенню з використанням і без використання ядерної зброї, забезпечення гарантій безпеки союзників і партнерів, досягнення цілей державної політики США в разі неможливості стримування і збереження здатності реагувати на непередбачені ситуації в майбутньому.

Ключові слова: ядерна зброя, стримування, військово-стратегічне планування, стратегічний потенціал.

Deterrence is a combination of two competing goals. They consist in opposing the enemy and striving to avoid war. Thus, the key to deterrence is the ability and willingness to prevent hostile acts by inflicting unacceptable harm on the opposite side.

In US military strategic planning, nuclear weapons were assigned the role of a critical instrument that provided global superiority to any other state. At various times, the plans for the possible use of US nuclear weapons have been substantially corrected - from the threat of a preemptive nuclear strike against a potential rival to the plans for defensive containment and the possibility of conducting a limited nuclear war.

The latest version of the US Nuclear posture review (February 2018) as the main long-term goal, determines the deterrence of potential adversaries from a nuclear strike at any scale. The US nuclear forces must perform interrelated functions, including preventing attacks with and without the use of nuclear weapons, ensuring the security of allies and partners, achieving US public policy objectives in the event of deterrence and preserving the ability to respond to unforeseen situations in the future.

Keywords: nuclear weapons, deterrence, military strategic planning, strategic potential.

Після Другої світової війни проблематика ядерної зброї відіграла принципово важливу роль у військово-політичному плануванні США. На більш ранніх стадіях військового планування ядерна зброя вважалася невід'ємною частиною воєнної стратегії НАТО, яка передбачала можливість її прямого застосування за будь-яких обставин у разі виникнення небезпеки конфлікту з СРСР на європейському театрі воєнних дій. Й лише за адміністрації Дж. Кеннеді у ставленні до ядерної зброї були застосовані аргументи, які дозволяють розглядати їх як основу концепції стримування. За свідченням Р. Макнамари, такі аргументи полягали в оцінці ролі ядерної зброї в межах НАТО з точки зору виконання двох цілей: «відвернення можливості розв'язування ядерної війни Радянським Союзом і (якщо

звичайна оборона не виправдає себе) переконання агресора ... в необхідності припинити конфлікт на прийнятних умовах» [1, с. 33].

Попри дискусійність та неоднакове розуміння поняття стримування взагалі та ядерного стримування зокрема, цей феномен залишається важливим елементом безпекового мислення представників державних структур і військових стратегів провідних держав сучасності, адже вказує на параметри припустимого застосування чи незастосування ядерної зброї як військового і політичного інструменту.

Серед численних фахових робіт, пов'язаних з проблемою ядерного стримування, доцільно відзначити дослідження Р. Макнамари [1], Л. Фрідмана [2], Р. Карп [3], Д. МакДоноу [4], У. Уокера [5], К. Брустейна [6], М. Гунзінгера і Б. Кларка [7], П. Портера [8], П. Сіновець [9], що містять широкі узагальнення та оригінальні оцінки.

Виникнення та еволюція базових понять

В найбільш широкому розумінні ядерне стримування (nuclear deterrence) являє собою форму мотивованого політичного позиціонування та комплекс відповідних заходів, спрямованих на упередження ворожих дії з боку супротивника та відвернення його нападу з використанням загрози застосування ядерної зброї. Як самостійний елемент політичної стратегії, ядерне стримування тлумачить наявність ядерної зброї в якості найважливішого й вирішального військового фактору. Наявність ядерного потенціалу нейтралізує спроби силового тиску на державу з боку супротивників та перетворює їх на ризик, неприйнятний з точки зору його потенційних результатів. Інакше кажучи, мета ядерного стримування полягає в упередженні дій супротивника за допомогою загрози застосування ядерної зброї.

Отже, головним чинником ядерного стримування вважається фактор страху. Згідно з поширеним стереотипом, стримування діє шляхом відлякування супротивника, який, усвідомлюючи можливі наслідки своєї поведінки, мусить визнати за краще відмовитися від застосування сили.

Прибічники концепції стримування вважають, що сам факт володіння ядерною зброєю якоюсь країною змушує інших утримуватися від нападу на неї через усвідомлення втрат, неспівмірних з досягненням можливого виграшу, а відтак гарантує цій країні безпеку і захист від агресії.

Утім, окрім пасивної функції утримання супротивників від можливого нападу, ядерне стримування може мати й інші функції, пов'язані з офіційним оприлюдненням переліку потенційних загроз та визначенням ситуацій, за яких ядерна держава вважає для себе можливим застосування ядерної зброї.

За часів біполярного суперництва ядерне стримування вважалося вирішальним засобом, який вимушено враховувався супротивниками при оцінці наслідків прямого військового зіткнення між США та СРСР, яке, враховуючи перспективи ескалації прямого конфлікту між наддержавами, загрожувало переростанням у світову, тотальну війну з застосуванням зброї масового ураження.

Водночас огляд літератури свідчить що, принаймні до Карибської кризи 1962 р., військові доктрини ядерних держав розглядали застосування ядерної зброї як цілком імовірне знаряддя ведення майбутньої великої війни. В цьому ракурсі військовим керівництвом ставилися завдання, пов'язані із пристосуванням стратегії і тактики воєнних дій до можливого використання ядерної зброї як засобу театру бойових дій. Звичайно, вирішення питання про застосування ядерної зброї мало прийматися політичним керівництвом у залежності від характеру конфлікту, ступеня його ескалації та потенціалів ворогуючих сторін, а саме його використання залежало від постановки і визначення засобів виконання військових завдань.

В сучасній політичній літературі поширені уявлення про те, що теорія стримування виникла і набула поширення в якості концептуального підґрунтя воєнної стратегії за часів «холодної війни», у тому числі стосовно використання ядерної зброї. Однак у публічній сфері поняття ядерного стримування почало застосовуватися лише з початку 1960-х рр.

Початково у відносно систематизованому вигляді теорія ядерного стримування була викладена в працях американських авторів Б. Броуді [10], Т. Шеллінга [11] та Г. Кана [12; 13].

У 1950-х рр. Б. Броуді працював у «РЕНД корпорейшн» і в якості цивільного дослідника займався розробкою питань, пов'язаних з можливістю та способами використання ядерної зброї. Спочатку, поділяючи теорію ескалації Г. Кана, він вважав, що міжблоковий конфлікт у Європі, в разі його виникнення, розвиватиметься шляхом збільшення інтенсивності воєнних дій (*escalating responses*). За його припущенням, війна в Європі могла розпочатися з використанням звичайних озброєнь і перейти до війни з застосуванням ядерних сил тільки у разі, якщо це буде обумовлено необхідністю. Однак на початку 1960-х рр., під впливом французьких військових теоретиків, Б. Броуді скоригував свої погляди у бік виключно ядерного стримування, згідно з яким США вдаватимуться до застосування ядерних сил у разі початку будь-яких воєнних дій.

Б. Броуді стверджував, що концепція ядерної стратегії (*Nuclear Strategy*) виникла на самому початку ядерної доби, і що саме стримування було покладено в її основу [14].

У своїй книзі «Стратегія у ракетну добу» (1959 р.), Б. Броуді виклав основні принципи ядерного стримування. Припускаючи, що превентивні ядерні удари призведуть до ескалації війни від обмеженої до тотальної, Броуді обґрунтував необхідність створення другого ударного потенціалу, який, забезпечуючи неминучість відплати, мав утримувати супротивника від ядерного нападу й таким чином являв собою засіб гарантувати більшу безпеку для обох сторін. За міркуваннями Б. Броуді, такі заходи, як зміцнення наземних ракетних об'єктів, мали забезпечити неминучість зворотного ядерного удару, за потужністю не меншого, ніж перший ядерний удар з боку супротивника [10, р. 277-278].

В одній з пізніших статей Б. Броуді стверджував, що фактор стримування в якості головного політичного концепту ядерної стратегії був

сформульований ним і його колегами ще восени 1945 р. в аналітичній доповіді № 18 «Атомна бомба і американська безпека», підготованій фахівцями Йельського Інституту міжнародних досліджень [14]. Окрім Б. Броуді її авторами були також Ф.С. Данн, А. Волферс, П.Е. Корбетт і В. Фокс. Показово, що цей підхід був запропонований цивільними дослідниками майже одразу після першого і досі єдиного випадку воєнного застосування ядерної зброї, за умов цілковитої ядерної монополії США, коли таких озброєнь не мала жодна інша країна.

Автори згаданої аналітичної доповіді наполягали на тому, що «першим і найважливішим кроком у будь-якій американській програмі безпеки доби атомних бомб є ухвалення заходів, що гарантуватимуть можливість відплати в разі нападу з боку ворога». Висловлюючи ці твердження, вони переймалися не тим, «хто виграє наступну війну, в якій використовуватимуться атомні бомби», а способами її відвернення. Адже «досі головною метою нашого військового істеблішменту було виграти війни. Відтепер його головним завданням повинно бути їхнє запобігання, адже в нього [військового істеблішменту] майже нема іншого корисного призначення» [15, р. 76].

Б. Броуді писав, що вже з середини 1940-х рр. було очевидно, що стримування стосуватиметься насамперед єдиної іншої наддержави – Радянського Союзу, який ще не мав ядерної зброї, однак, за прогнозами, міг налагодити її виробництво у достатній кількості протягом п'яти-десяти років. Відтак головна ідея есе 1946 р. полягала в тому, що застосування стримування вимагатиме низки надзвичайних заходів, включно з корекцією політичних цілей [15, р. 63-69].

Попри розробку основних елементів концепції ядерного стримування, військові стратегічні документи 1950-х рр. були загалом зорієнтовані на планування війни з застосуванням ядерної зброї. З точки зору воєнного планування такий підхід вочевидь був розрахований на можливість досягнення перемоги у війні, незалежно від того, чи передбачуване використання ядерної зброї стосувалося безпосередньо театру воєнних дій,

чи її застосування розглядалося як засіб превентивного реагування на наступальні дії ворога.

Загалом до Карибської кризи 1962 р. ядерна зброя вважалася найбільш потужним засобом вирішення воєнних задач за умов, якщо всі інші засоби ведення війни виявлялися недостатніми для досягнення перемоги, або якщо сторонами у війні стануть великі ядерні держави.

Концепція «взаємного гарантованого знищення» (mutually assured destruction, MAD) як спосіб стратегічного мислення виникла лише в середині 1960-х рр., коли СРСР і США розгорнули достатню кількість твердопаливних міжконтинентальних балістичних ракет (МБР), придатних для враження території супротивника. Проте й після цього військові експерти США та СРСР не полишали дискусії щодо різних варіантів обмеженого використання ядерної зброї як засобу деескалації конфлікту чи досягнення воєнних цілей.

Відзначимо, що за свідченням міністра оборони США Р. Макнамари під час Карибської кризи 1962 р. співвідношення між США та СРСР по міжконтинентальних балістичних ракетах становило 17:1 на користь США – бл. 5000 МБР у США і 300 МБР у Радянського Союзу [1, с. 20].

При цьому під час Карибської кризи безпосередньо з боку Дж. Кеннеді було висловлено чітке застереження про неприйнятність політичної поразки президента США внаслідок розміщення радянських ракет середньої дальності на Кубі, у той час, коли керівництво СРСР було змушено відносно стримано реагувати на розміщення американської ядерної зброї у Європі, де окрім ядерних засобів стратегічної авіації та тактичної ядерної зброї були розгорнуті балістичні ракети середнього радіусу дії (бл. 2400 км). 30 таких ракет перебували у південній Італії, 15 – у Туреччині та 60 – у Великій Британії. Й лише згодом, унаслідок масштабної гонки ядерних озброєнь у 1970-х рр. СРСР вдалося досягнути відносного стратегічного паритету зі США по кількості розгорнутих МБР.

Показово, що офіційні версії ядерних доктрин з'явилися майже одночасно в США та СРСР. У США основні принципи ядерного стримування були обґрунтовані в офіційних виступах Р. Макнамари у першій половині 1960-х рр. В СРСР роль ядерної зброї дістала офіційного визначення у виданні «Воєнна стратегія» під редакцією маршала В. Соколовського (1962 р.). Характеризуючи стратегію країн НАТО, автори цієї книги посилалися на заяви колишнього головнокомандувача збройних НАТО в Центральній зоні Європи маршала Жюена, що НАТО застосує ядерну зброю у разі війни навіть якщо супротивник не вдаватиметься до неї на початку бойових дій, а також на президента США Дж. Кеннеді, який у 1962 р. обіцяв, що в разі війни між центросиловими державами негайно застосує ядерну зброю без огляду на можливі наслідки цього рішення [16, с. 240]

Наприкінці 1970-х рр. СССР і США спробували перенести акцент на розгортання ракет середньої та меншої дальності, однак така модель стримування лише призвела до загострення воєнної та політичної напруженості, насамперед у Європі, де розміщувалися ці озброєння.

На розвиток концепції ядерного стримування за часів «холодної війни» суттєво вплинуло усвідомлення неприйнятних втрат обох сторін у разі великої війни між США та СРСР, що мало утримувати супротивників від прямого військового зіткнення. Водночас нарощування ядерних озброєнь і засобів їх доставки посилювало небезпеку конфронтаційного суперництва та змушувало і надалі вдосконалювати власні ядерні потенціали. Умовне поняття «стратегічної стабільності» (уникнення сторін від спроб прямої територіальної експансії та досягнення критичних переваг геополітичного характеру) ґрунтувалося на відносному стратегічному паритеті. Отже, функція стримування супротивника за допомогою непрямого використання ядерної зброї забезпечувалася шляхом демонстрації потенційних військових можливостей (загроз), тобто використання чинника залякування. Ядерний потенціал супротивника змушував іншу сторону враховувати ймовірні наслідки ядерного нападу чи зустрічно-відповідного удару. Усвідомлення

того, що в разі ядерної війни обидві сторони зазнають неприйнятних втрат, диктувало висновок про неможливість досягнення перемоги у тотальній ядерній війні між супротивниками з відносно пропорційними ядерними потенціалами і засобами протиракетної оборони. Саме ці принципи становили основу радянсько-американських договорів 1972-1991 рр., укладення яких спочатку передбачало обмеження гонки ядерних озброєнь, а згодом і пропорційне скорочення ядерних потенціалів.

Саме на цьому етапі в концептуальному супроводі ядерних стратегій СРСР і США з'явилося поняття воєнно-стратегічної стабільності, першим втіленням якого вважається Договір між СРСР і США про обмеження систем протиракетної оборони (Москва, 26 травня 1972 р.). Саме ж поняття «стратегічна стабільність» було уперше зафіксовано в Договорі про РСМД (1987 р.).

Згодом, поряд з домовленістю про обмеження засобів захисту території та важливих військових об'єктів за допомогою ПРО, сторони розпочали переговори, що стосувалися меж і параметрів оборонної достатності. В другій половині 1980-х рр. такий підхід був покладений в основу скорочення ядерних потенціалів, а критерій відносної достатності засобів ядерного стримування був доповнений поняттям про мінімально припустимі рівні стримування, що дозволило перейти до скорочення надлишкових потужностей на засадах дотримання умовного паритету.

Вважається, що в період «холодної війни» поняття «стратегічна стабільність» вказувало на особливу форму співіснування наддержав, покликану стабілізувати біполярну систему на засадах жорсткого взаємного стримування. Тодішні неписані правила вимагали, аби за перманентного стану ворожнечі сторони утримувалися від збройної конфронтації, що могла загрожувати початком «гарячої війни» [17].

По закінченні «холодної війни» концепція стримування, яка виникла в умовах біполярної системи, зазнала суттєвого переосмислення. Зміна в співвідношенні сил між США та Росією сприяла розбалансуванню

попередньої моделі відносин у сфері ядерних озброєнь, сформованої системою договорів 1972-1991 рр. Насамперед виявилися значні посутні протиріччя, що поставили під сумнів засади двосторонньої рівноваги. Російська сторона докладала зусиль для збереження паритету по ядерних озброєннях, адже стримування може зберігати свою дієвість лише за наявності боєздатних стратегічних сил. Якщо такі сили втрачають спроможність для нанесення руйнівного удару, протилежна сторона позбавляється відчуття загрози, а в разі послаблення потенціалу відповідного удару в однієї зі сторін, в іншій стороні виникає спокуса створення потенціалу обеззброюючого удару, призначеного для позбавлення супротивника потенціалу стримування.

За оцінками російських авторів О. Арбатова і В. Дворкіна, послаблення російських стратегічних ядерних сил та вихід США з договору по ПРО (13 червня 2002 р.) позначили тенденцію, в якій Росія у зростаючій мірі почала спиратися на концепції першого або принаймні відповідно-зустрічного удару, що в кризовій ситуації могло б провокувати США на упереджуючий удар та/або створити високу загрозу ненавмисної ядерної війни. Інший бік проблеми стосується невідповідності взаємним режимам контролю над озброєннями оперативно-тактичних і тактичних ядерних засобів, що перебувають у «сірій зоні» невизначеності між стримуванням і арсеналом, призначеним для прямого застосування в умовах ядерної війни. Хоча «наявність тактичної ядерної зброї в складі сил загального призначення Заходу і СРСР/Росії теж можна віднести до потенціалу стримування війни, на практичному рівні ця зброя завжди в набагато більшій мірі, ніж стратегічна, розглядалася як засіб ведення війни», оскільки могла сприяти швидшому досягненню успіху на театрі військових дій або компенсувати перевагу противника по силах загального призначення [18, с. 34-35].

Відтак побутує уявлення, що в сфері тактичної ядерної зброї майже неможливо провести чітке розмежування між стримуванням і веденням

війни, так само як і провести безумовно очевидну межу між оперативнотактичною і стратегічною ядерною зброєю.

Водночас слід враховувати, що в період «холодної війни» ядерні військові стратегії США та СРСР спиралися на деталізовані плани застосування ядерної зброї, яка розглядалася як критичний засіб захисту власної безпеки та досягнення цілей, які за умов кризи неможливо досягти в інший спосіб. Однак згодом, принаймні з 1970-х рр., ці стратегії поєднували два логічно малосумісних компонента, пов'язаних із взаємним стримуванням (включаючи обмеження, а потім і скорочення стратегічних наступальних озброєнь) та забезпеченням готовності до нанесення повномасштабного ядерного удару.

В сенсі перегляду концепції ядерного стримування період 1990-х рр. був вочевидь перехідним етапом, оскільки політика США пристосовувалася до цілей і реалій однополюсної міжнародної системи, а низка угод, укладених з державами- правонаступницями СРСР за Договором по ПРО (1972 р.) легалізувала необхідність «ефективних систем боротьби з балістичними ракетами, які не є стратегічними балістичними ракетами», й визнавала таку діяльність порушенням чи обходом відповідного договору. Водночас у ряді міжнародних угод та спільних заяв, ухвалених упродовж 1990-х рр., адміністрація США підтвердила визнання стратегічної стабільності та міжнародної безпеки на засадах Договору по ПРО (1972 р.), включаючи зобов'язання утримуватися від розробки засобів, спрямованих на створення «реальної загрози стратегічним ядерним силам іншої Сторони», включаючи їх випробування або надання цим системам відповідної спроможності [19].

Пізніше військова стратегія США почала розглядати проблематику стратегічної стабільності в значно ширшому контексті, аніж двосторонній контроль над озброєннями у відносинах із Росією – єдиною ядерною правонаступницею колишнього СРСР. «Огляд стану ядерних сил», затверджений за адміністрації Б. Обами (2010 р.) вказував на потребу

врахування потенціалів усіх ядерних держав, включаючи Китай. В документі йшлося про важливість збереження стратегічної стабільності з урахуванням дій РФ та КНР, які модернізують свої ядерні потенціали. В контексті оцінки суперечностей і загроз у документі було відзначено, що РФ і КНР сприймають програми США по розбудові ПРО і конвенційних ракетних систем як дестабілізуючі, однак ці країни не розглядалися як прямі супротивники. У відносинах із Китаєм вказувалося на доцільність діалогу з питань стратегічної стабільності, що стосувався поглядів сторін «на стратегії, політики та програми в сфері ядерних озброєнь та інші стратегічні можливості» [20, р. IV, X-XI].

Критерії та принципи ядерної стратегії США

До основних документів, які визначають воєнну доктрину США, належать «Чотирирічний огляд оборонної політики» (Quadrennial Defense Review, QDR), «Огляд стану ядерних сил» (Nuclear Posture Review, NPR), «Стратегія національної безпеки США» (NSS) і «Національна стратегія боротьби з розповсюдженням зброї масового знищення».

Перша після «холодної війни» суттєва корекція ядерної стратегії США відбулася при президенті Б. Клінтоні. В «Огляді ядерної політики» 1994 р. було ухвалено контрсилово спрямованість стратегії стримування. Це означало, що ціль можливого застосування стратегічної ядерної зброї США становить ядерна зброя потенційного супротивника і пов'язана з ним інфраструктура, а не міста і промислові центри, які вважалися цілями потенційних ядерних ударів за контрціннісної ядерної стратегії.

Президентська директива Б.Клінтона № 60, ухвалена в листопаді 1997 р., передбачала необхідність утримуватися від застосування ядерної зброї і скасовувала настанову часів президентства Р. Рейгана про необхідність підтримувати Збройні сили США у стані готовності до ведення тривалої ядерної війни з метою досягнення в ній перемоги [21].

Водночас надійний і гнучкий інструмент ядерного стримування мав переконати потенційних ворогів у неминучості гарантованої реакції з боку

США та спроможності заподіяти «неприйнятну шкоду» найбільш цінним для них активам.

Згодом, у чотирирічному огляді з питань оборонної політики (вересень 2001 р.) було затверджено новий принцип планування стратегічних сил США у порівнянні з вимогами часів «холодної війни». На відміну від попередніх інструкцій, заснованих на врахуванні загроз, в основу нового підходу було покладено концепцію «можливість можливостей». Оновлений підхід передбачав, що в ХХІ ст. США можуть зіткнутися з багатьма різними загрозами і конфліктами, невизначеними за часом, інтенсивністю та спрямованістю. Тому головну увагу у військовій сфері пропонувалося зосередити на тому, як необхідно воювати, а не на тому, хто і коли буде супротивником. З огляду на можливість несподіваного нападу був зроблений наголос на потребі адекватної оцінки варіантів вибору, що має забезпечити відсіч широкому спектру загроз, і засобам, якими може володіти будь-який потенційний супротивник.

Стосовно Росії з нової ядерної стратегії було прибрано посилення на стримування на основі загрози гарантованого взаємного знищення та зменшено очікувану небезпеку ескалації збройних конфліктів до фази застосування ядерної зброї.

В 2001 р. у «Чотирирічному огляді оборонної політики» було викладено визначення чотирьох концептуальних принципів, на основі яких США мають забезпечувати національні інтереси й гарантувати національну безпеку. Як стверджувалося, ці принципи мали сприяти виконанню наступних функцій:

- «Гарантувати» – означає підтримувати впевненість союзників і друзів у стабільності цілей США і їх здатності виконувати свої зобов'язання в галузі безпеки.

- «Переконувати» – забезпечити усвідомлення потенційними супротивниками безглуздості проведення програм або операцій, які могли б становити загрозу інтересам США або їх союзників.

- «Стримувати» – попереджати агресію і здійснювати тиск шляхом розгортання сил швидкого реагування на напад, загрози суворої відплати за агресію, завдаючи шкоди живій силі і техніці, а також інфраструктурі збройних сил супротивника.

- «Завдавати поразки» – рішуче наносити поразку будь-якому потенційному супротивникові в разі невдачі тактики стримування [22, р. III-IV].

Чотирирічний огляд оборонної політики 2001 р. декларував перегляд структури стратегічних озброєнь США на засадах нової військово-організаційної концепції. На додаток до «старої», традиційної тріади стратегічних ядерних сил (міжконтинентальні балістичні ракети, балістичні ракети на підводних човнах, важкі бомбардувальники), нова схема залучала до стратегічного потенціалу також і неядерні складові: компоненти активної та пасивної оборони, включно з глобальною системою ПРО, розвинену оборонну промислову інфраструктуру та сучасні засоби управління. За задумом, новітні компоненти мали розширити можливості стримування нових загроз в умовах розповсюдження зброї масового ураження й водночас збільшити потенціал знищення будь-яких цілей поза межами території США без застосування ядерної зброї. Вказана тенденція позначала стирання межі між застосуванням звичайної та ядерної зброї проти нових імовірних ворогів, використання проти яких наступальних ядерних озброєнь вважалося неможливим чи неприйнятним з моральних міркувань. Затверджений 8 січня 2002 р. «Огляд стану ядерних сил» декларував готовність до проведення операцій з використанням ядерних і неядерних сил у межах комбінованої стратегічної тріади, яка мала поєднувати ударні наступальні системи (ядерні та конвенційні), оборонні засоби (ПРО, ПВО, цивільну оборону) та оновлену інфраструктуру, керовану інформаційно-космічними засобами телекомунікації [23].

Задачі військового планування передбачали створення нового покоління «наступальних ударних систем», побудову багаточислової системи

протиракетної оборони та оновлення оборонної інфраструктури, придатної для розробки нових засобів – як ядерних, так і неядерних [4, р. 8].

Новітні елементи концепції глобального стримування вказували на зростання ролі неядерних засобів, які мали б упереджувати виникнення обмежених ядерних конфліктів, насамперед на регіональному рівні. Проте неядерні стратегічні засоби силового реагування вважалися не заміником, а доповненням до системи ядерного стримування. В цьому сенсі «Стратегія національної безпеки США в XXI столітті» (2002 р.) підтверджувала роль «політики стримування за допомогою ядерного та звичайного озброєння як нового важливого елемента політики США в інтересах національної безпеки». Стосовно ядерних озброєнь відзначалося, що вони відіграють роль стратегічного резерву в контексті «ядерного стримування», якщо неядерне стримування виявиться недостатнім для досягнення поставлених задач.

Перелік стратегічних цілей, покладених на ядерні сили США, стосувався відвернення небезпек, пов'язаних з «невизначеним майбутнім», гарантування виконання зобов'язань щодо захисту союзників і стримування претендентів на оволодіння ядерною зброєю. При цьому зазначалося, що військове планування США спрямоване на запобігання ядерної війни, а не на використання ядерної зброї. В якості регулярних завдань стратегічних сил згадувалися зниження вразливості ядерних систем та інфраструктури, необхідних для нанесення нищівного ударного удару у відповідь на можливий напад. З цією метою «США повинні мати надійну тріаду стратегічних ядерних сил, достатніх для стримування ворожих країн, що мають ядерний потенціал, і демонстрації того, що спроби досягти переваг по ядерних озброєннях приречені на провал». Така гнучка й збалансована політика подавалася як «дієва форма запобігання небезпекам з боку країн «третього світу», що мають зброю масового враження», включаючи КНДР, Іран та ін. [24, р. 13-16].

За характером можливого використання та наслідками ударів різниця між ядерними і неядерними засобами стримування видається доволі

значною. Водночас між ними існує певний взаємозв'язок, адже в обох випадках керівництво операції покладається на Стратегічне командування США з використанням засобів стратегічної авіації та інших компонентів ядерної тріади включно з МБР та крилатими ракетами, якими оснащені підводні човни та літаки дальнього радіусу дії.

Сучасні підходи

Новітні підходи адміністрації США в галузі стратегічних озброєнь викладені в «Огляді ядерної політики», оприлюдненому в лютому 2018 р. Документ підтверджує традиційні завдання, пов'язані із захистом США, їх союзників і партнерів за допомогою сучасного, багатофункціонального й стійкого ядерного потенціалу. Цей підхід має гарантувати безпеку США до повного і остаточного знищення ядерної, біологічної та хімічної зброї в усьому світі.

Наголошено, що після «холодної війни» запаси ядерної зброї США були скорочені більше, ніж на 85%, а нові ядерні сили і засоби не розгорталися вже більше двох десятиліть. Однак з часу підготовки останнього огляду ядерної політики (2010 р.) стан глобальних загроз з боку потенційних супротивників помітно погіршився. Вказана тенденція обумовлена програмами розробки, розгортання ядерної зброї і засобів її доставки, які здійснюють потенційні супротивники США. Це обумовлює потребу в суттєвому змінненні і модернізації ядерних сил США, яка розрахована на період з 2019 по 2031-2035 рр.

Серед актуальних загроз в огляді згадуються:

- дії Росії та Китаю, які «поповнюють свої арсенали новими видами ядерних засобів, підсилюють роль ядерних сил у своїх стратегіях і планах і поводяться все агресивніше, в тому числі в космічному просторі і в кіберпросторі»;
- нарощування ракетно-ядерного потенціалу Північної Кореї всупереч резолюціям Ради Безпеки ООН;

- збереження Іраном значної частини потенціалу та технічних можливостей, необхідних для створення ядерної зброї протягом року з моменту прийняття відповідного рішення;

- розмаїття різних загроз, в тому числі серйозних загроз, пов'язаних зі звичайними озброєннями, хімічною, біологічною, ядерною зброєю, загроз в космічному просторі і кіберпросторі, а також загроз з боку агресивних недержавних суб'єктів [25, р. V, 5-14, 29-40].

В новій ситуації ядерний потенціал США продовжує зберігати вирішальне значення для стримування агресії, як із застосуванням, так і без застосування ядерної зброї. Однак оскільки ядерні сили і засоби США не можуть запобігти конфлікту в усіх без винятку випадках, суто на них також це не слід розраховувати.

З приводу відносин з Росією та Китаєм відзначено, що США «не хочуть вважати» ці держави своїми противниками, й тому намагаються підтримувати з ними стабільні відносини й готові до стратегічного діалогу, який стримує «суперництво в ядерній сфері і знижує пов'язану з цим небезпеку» [25, р. VI]. США завжди намагалися підтримувати з Китаєм діалог з метою кращого розуміння обома сторонами ядерної політики, доктрин і ядерних можливостей один одного. Такий підхід стосується і Росії, хоча у зв'язку з діями Росії, такими як окупація Криму, можливості для конструктивного співробітництва «стали набагато більш обмеженими». Втім, адміністрація США не відкидає виникнення умов, які б знову дозволили «налагодити прозору і конструктивну співпрацю з Росією» з метою забезпечення стратегічної стабільності [25, р. VI].

Обґрунтування ролі ядерних сил пов'язується з тим, що неядерні озброєння не мають належної сили залякування, адже «до появи засобів ядерного стримування звичайні озброєння неодноразово виявлялися нездатними запобігти війні за участю великих держав, що мало катастрофічні наслідки». До того ж, одних лише звичайних озброєнь «недостатньо для забезпечення безпеки багатьох союзників, які цілком обґрунтовано надають

величезного значення посиленням засобам ядерного стримування США в якості гарантії своєї безпеки, що також має вирішальне значення для нерозповсюдження ядерної зброї» [25, р. VI-VII].

Загальна офіційна мета ядерної політики та стратегії США залишається незмінною й полягає в тому, аби «утримувати потенційних супротивників від нанесення ядерного удару в будь-якому масштабі». Однак запобігання ядерному удару не вважається єдиним призначенням ядерної зброї. З огляду на різноманіття загроз і їх в значній мірі непередбачуваний характер тепер і в майбутньому, ядерні сили США виконують декілька функцій, включаючи:

- запобігання нападу з застосуванням і без застосування ядерної зброї;
- гарантування безпеки союзників і партнерів;
- досягнення цілей державної політики США в разі неможливості стримування;
- забезпечення спроможності реагувати на непередбачені ситуації в майбутньому.

Ці функції вважаються взаємопов'язаними і взаємодоповнюючими. При цьому ефективність ядерних сил США повинна окремо оцінюватися щодо кожної з цих функцій і стратегії, покликаної забезпечити їх виконання [25, р. VII].

Серед ключових тез ядерної стратегії США доцільно відзначити наступні:

Розмаїття ймовірних ситуацій обумовлює неможливість якогось універсального підходу до стримування, що мав би застосовуватися в усіх випадках. З цього випливають вимоги гнучкого реагування з метою здійснення ефективного стримування, в залежності від виду супротивника, характеру загроз і конкретної ситуації.

Для запобігання нападу з використанням ядерної або стратегічної неядерної зброї (тобто без застосування ядерних засобів) США необхідно «докласти зусиль до того, щоб потенційні супротивники повністю усвідомлювали наслідки застосування першими ядерної зброї» – будь то в

масштабах регіону або безпосередньо проти США. Вони «повинні розуміти, що неможливо отримати будь-які переваги в результаті агресії без застосування ядерної зброї або (в разі) обмеженої за масштабами ядерної ескалації». Для забезпечення стратегічної стабільності в Європі і Азії стратегія США має виключити можливість появи у потенційних супротивників подібних ілюзій.

Чинник силового домінування має забезпечувати залякування та надання відсічі супротивникам США в разі виникнення будь-яких загроз і в будь-яких ситуаціях, включаючи:

- розпізнавання ворожих намірів і притягнення винуватців до відповідальності за агресивні дії, в тому числі – й нові форми агресії;
- забезпечення відсічі будь-якої атаки із застосуванням неядерної стратегічної зброї;
- надійне переконання супротивників у тому, що будь-яка ядерна ескалація не дозволить їм досягти своїх цілей, але обернеться для них неприйнятними наслідками.

Останнє зауваження безпосередньо стосується Росії, адже потреба в прискоренні модернізації ядерних сил США чималою мірою обумовлена темпами розвитку російської ядерної програми.

В огляді ядерної політики містяться прямі попередження в бік Росії. Висловлюється чітке переконання в тому, що спрямування США додаткових ресурсів на підвищення ефективності ядерного стримування має позбавити російське керівництво ілюзій, нібито «обмежене використання ядерної зброї може дозволити йому отримати перевагу» перед США і їхніми союзниками.

Американські військові експерти прямо закликають російське керівництво не тішити себе ілюзіями з приводу того, що «використавши першими ядерну зброю, в тому числі зброю малої потужності, можна отримати таку перевагу». Стверджується, що хибна «позиція Москви частково ґрунтується на уявленні» про те, що «володіння більшою кількістю і різноманітністю (видів) нестратегічних ядерних засобів забезпечує перевагу

в кризовій ситуації або в умовах більш обмеженого конфлікту». Стверджується, що недавні «заяви Росії щодо цієї доктрини застосування ядерної зброї, що формується, можна розцінити як зниження Москвою «ядерного порогу», переступивши який можна першими застосувати ядерну зброю. Про те, що Росія має саме таке уявлення про переваги згаданих систем, свідчать численні навчання і заяви з цього приводу». Відтак, стратегічне завдання першочергової важливості полягає у тому, аби «змусити Росію відмовитися від подібних ілюзій» [25, р. XII].

Важливим елементом ядерної стратегії США залишається розширене стримування, обумовлене офіційними зобов'язаннями, що гарантують безпеку союзників в Європі, Азії і в Тихоокеанському регіоні. Стверджується, що «гарантована безпека є спільною метою, заснованою на співпраці з союзниками», спрямованій на нейтралізацію потенційних загроз. В цьому контексті «жодна країна не повинна сумніватися в ефективності наших зобов'язань по розширеному стримуванню або в здатності США і наших союзників стримати і при необхідності надати відсіч будь-якій агресії з боку потенційного супротивника із застосуванням або без застосування ядерної зброї». При цьому зроблено наголос на тому, що «ефективність гарантії безпеки союзників і партнерів в багатьох випадках залежить від їх впевненості в здатності США забезпечити розширене ядерне стримування». Це дозволяє більшості з них відмовитися від ядерної зброї, тим самим сприяючи досягненню встановлених США цілей нерозповсюдження такої зброї.

Для вирішення завдань розширеного стримування і збереження стабільності відповідних засобів стримування, США мають намір підвищувати гнучкість і розширювати діапазон варіантів стримування. Такі завдання не пов'язані з намірами «вести бойові дії в умовах ядерної війни». Підвищення гнучкості і різноманіття ядерного потенціалу США припускає «можливість використання ядерної зброї малої потужності», однак це пов'язано зі збереженням здатності запобігти агресії в масштабах регіону.

Такий підхід покликаний підняти «ядерний поріг» і буде сприяти тому, що потенційні супротивники усвідомлять неможливість отримання переваги за рахунок обмеженої ядерної ескалації, що в свою чергу «знизить ймовірність застосування ядерної зброї» [25, р. XII].

Інший важливий напрям ядерної стратегії США полягає в підвищенні ефективності стримування за допомогою нестратегічних ядерних сил і засобів. Аби забезпечити вирішення нових завдань, передбачених ядерною стратегією з урахуванням погіршення стратегічної обстановки, уряд США спрямовує додаткові кошти на заміну окремих компонентів ядерного потенціалу з метою підвищення гнучкості та боєздатності ядерних сил США. США мають намір зберігати і при необхідності розширювати можливості для передового розгортання ядерних бомбардувальників і літаків подвійного призначення на зарубіжних військових базах. Поряд з модернізацією літаків подвійного призначення планується їх заміна винищувачами F-35, здатними нести ядерну зброю. В межах співпраці з НАТО передбачається забезпечення та, за необхідності, підвищення боєготовності та ефективності літаків подвійного призначення, що базуються в Європі.

В короткостроковій перспективі США планують модифікувати обмежену кількість балістичних ракет підводного базування з тим, аби мати можливість використовувати ядерні боєголовки малої потужності, а в більш довгостроковій перспективі – перейти до використання крилатих ракет морського базування (БРМБ). При цьому враховується, що оснащені боєголовками малої потужності БРМБ і крилаті ракети на підводних човнах не потребують отримання згоди на розміщення від іншої держави, однак забезпечать диверсифікацію платформ, діапазону ядерних засобів, радіусу їх дії і боєздатності, що слугуватиме важливим засобом страхування на випадок розвитку ситуації по непередбачуваному ядерному сценарію. Ядерна доктрина передбачає розробку боєголовки малої потужності для установки на БРМБ, яка розглядається як засіб для нанесення оперативного удару у відповідь з метою прориву оборони супротивника.

У порівнянні з попередніми етапами розбудови ядерних сил, що мали місце в 1960-і та в 1980-і рр., ці заходи вважаються низьковитратними. Вони мають «розвіяти будь-які хибні уявлення щодо можливості «пролому» регіональної системи стримування» США, на який можуть розраховувати супротивники [25, р. XII].

Модернізація ядерної інфраструктури передбачає суттєве вдосконалення системи ядерного командування, контролю та комунікацій (NC3), організацію і забезпечення ресурсами відповідних компонентів бойових командувань і служб тилового забезпечення бойових дій. США будуть координувати дії по інтеграції з союзниками, що піддаються ядерній загрози, й оцінювати можливості для розподілу навантаження на союзників у зв'язку з виконанням завдань ядерного стримування.

США декларують готовність розглядати сценарії використання ядерної зброї тільки у виняткових обставинах – для захисту життєво важливих інтересів держави та союзників і партнерів США, тобто у разі неможливості стримування. В цьому разі США «намагатимуться покласти край будь-якому конфлікту з мінімально можливими втратами і на максимально вигідних умовах для США, наших союзників і партнерів».

Особливе місце в обґрунтуванні ядерної доктрини посідає «реагування на непередбачені ситуації в майбутньому», які охоплюють виникнення можливих і непередбачених ризиків. Вважається, що такий підхід допоможе «знизити ризик і уникнути небезпек, які можуть виникнути з часом», в тому числі в разі прояву «геополітичних, технологічних, операційних і програмних загроз». Обрана стратегія сприятиме стримуванню і має «змусити потенційних супротивників засумніватися в тому, що вони зможуть отримати будь-які переваги за рахунок нарощування ядерного потенціалу». Стверджується, що з огляду на «зростаюче значення ядерної зброї в оборонній політиці та стратегії потенційних супротивників, а також невизначеність у розвитку ситуації в плані характеру загроз у майбутньому, ядерний потенціал США і здатність оперативно модифікувати наявні ядерні

сили і засоби можуть мати вирішальне значення для пом'якшення або нейтралізації ризику, в тому числі непередбачуваного».

В сфері контролю над озброєннями та нерозповсюдження ядерної зброї політика США передбачає контроль над поширенням ядерних матеріалів і технологій, обмеження виробництва, зберігання і використання ядерної зброї, зведення до мінімуму кількості держав, що володіють ядерною зброєю, в тому числі шляхом проведення політики розширеного ядерного стримування і надання країнам гарантій безпеки, сприяння укладенню угод про контроль над озброєннями, які підлягають виконанню і піддаються перевірці.

Попри звинувачення Росії в порушенні договорів і зобов'язань з контролю над озброєннями та невдоволення значної частини політиків Республіканської партії умовами Договору про заходи з подальшого скорочення і обмеження стратегічних наступальних озброєнь від 8 квітня 2010 р. (СНО-3), адміністрація США припускає можливість продовження терміну дії цього договору на п'ятирічний період (до 2026 р.).

Загалом ситуація в сфері контролю над озброєннями не дає підстав розраховувати на подальше скорочення обсягів наступальних потенціалів. США припинили виробництво нових ракетноносіїв у 2001 р. і вже виконали передбачені Договором про СНО-3 ліміти (700 одиниць по розгорнутих носіях і 1550 одиниць по граничній кількості розгорнутих атомних боезарядів). Росія ж продовжує розробку і розгортання нових балістичних ракет, які замінюють застарілі зразки, що, як вважається, дає суттєві переваги, та відмовляється від пропозицій США щодо скорочення нестратегічних ядерних сил.

Не зайве нагадати, що Росія ратифікувала Договір СНО-3 з застереженнями, які стосувалися ув'язки переговорів по стратегічних наступальних і оборонних озброєннях, незастосування обмежень на модернізацію російського ядерного комплексу та можливість виходу з договору в разі нарощування потенціалу ПРО США у Європі.

Договір СНО-3 зараховує до загального балансу стратегічні ракети, оснащені неядерними боєзарядами, однак не регламентує розгортання високоточних крилатих ракет дальнього радіусу дії, котрі можуть використовуватися як засіб нейтралізації відповідного чи відповідно-зустрічного удару. І США, і Росія висувають взаємні претензії щодо порушення Договору про РСМД (1987 р.). У травні 2018 р. сенат США включив до закону про військовий бюджет на поточний рік положення про заходи реагування на порушення Росією умов Договору про РСМД. Підставою для звинувачень слугувало розгортання Росією МБР «Рубіж» (РС-26) та крилатої ракети SSC-8 (імовірно, наземна версія ракети морського базування «Калібр») [26].

Більшість новітніх російських зразків високоточних озброєнь можуть використовуватися як у конвенційному, так і в ядерному варіанті. Така практика вважається чинником пониження ядерного порогу та стимулом для ескалації ймовірного конфлікту шляхом його переходу на ядерний рівень.

На думку американських військових, діюча в США інфраструктура ядерної зброї вимагає суттєвого оновлення. Адже більше половини об'єктів інфраструктури Національного управління з ядерної безпеки має вік понад 40 років, а деякі об'єкти були створені ще за часів Манхеттенського проекту. Втім, плани модернізації ядерного потенціалу виглядають доволі поміркованими. Зокрема, модернізацію шахтно-пускових установок наземних МБР і заміну ракет «Мінитмен-III» передбачається розпочати лише в 2029 р., а заміну елементів звичайних і стратегічних бомбардувальників – з середини 2020-х рр. [25, р.48-51].

Нестратегічні ядерні сили США складаються виключно з невеликої кількості авіабомб, якими оснащені винищувачі-бомбардувальники F-15E і літаки подвійного призначення союзників по НАТО. В перспективі планується заміна F-15E багатоцільовими винищувачами F-35 передового розгортання, здатними нести ядерну зброю.

Зняття з озброєння оснащених ядерними боєголовками крилатих ракет морського базування визнано помилковим. Такі нестратегічні ядерні сили мають забезпечувати військову присутність у Північноатлантичному регіоні та гарантувати здатність нанесення удару у відповідь.

Хоча США не мають наміру ратифікувати Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань, уряд не планує проводити нові випробування ядерної зброї вибуховими методами, «якщо це не буде необхідно для забезпечення безпеки і ефективності ядерного арсеналу США». Вважається, що завданням контролю над озброєннями є зміцнення безпеки США, оскільки такий контроль допомагає «управляти процесом стратегічного суперництва між державами». З точки зору стратегічного мислення показовим є твердження, що контроль над озброєннями «може сприяти більшій прозорості, взаєморозумінню і передбачуваності у відносинах між потенційними супротивниками, тим самим знижуючи ризик розбіжностей і невірних оцінок» (як способу уникнення підстав для ухвалення хибних рішень). Водночас заходи щодо контролю над озброєннями мають підлягати перевірці та (в разі необхідності) прийматися «в примусовому порядку» за співпраці з партнерами, які відповідально виконують свої зобов'язання. «Огляд ядерної політики» 2018 р. вказує, що США бачать можливість сприяти підтримці стратегічної стабільності за допомогою саме таких заходів з контролю над озброєннями, проте їх впровадженню суперечать деструктивні тенденції, які роблять можливими серйозні порушення зобов'язань по контролю над озброєннями і нехтують потенційних супротивників існуючими нормами включно зі спробами переглядати кордони держав [25, р. 69-74].

Підводячи підсумок відзначимо, що ядерна доктрина США змінювалася у залежності від співвідношення ядерних потенціалів та політичних уявлень урядів. На першому етапі, принаймні до 1961 р., вона мала «контрціннісне» спрямування й передбачала нанесення удару по містах та економічних центрах СРСР, а після 1961 р. набула контрсилового

характеру, адже основними цілями стратегічних наступальних озброєнь вважалися об'єкти стратегічних ядерних сил супротивника на етапі до їх активізації.

Можливість завдання гарантованого руйнування стратегічного потенціалу супротивника з'явилася у США та СРСР лише на початку 1970-х рр., що сприяло визнанню концепції «оборонного стримування», яке ґрунтувалося на здатності змусити супротивника відмовитися від агресії під загрозою нанесення йому неприйнятної шкоди.

Офіційні документи, як описують ядерну політику США, тлумачать ядерну зброю як чинник подвійного призначення – політичний важіль у сенсі стримування агресії чи інших ворожих дій з боку супротивників переконання та засіб нанесення поразки стратегічним опонентам, якщо їх стримування виявиться неефективним. Стратегія ядерного стримування не оприлюднює конкретних планів застосування ядерних озброєнь, які затверджуються в щорічно оновлюваному «Єдиному інтегрованому плані ведення ядерної війни».

Так, в основу концепції стримування адміністрації Б. Клінтона в 1994 р. було покладено ідею вибіркового знищення комплексу цілей супротивника, а адміністрація Б. Обама надавала перевагу стратегії «мінімального стримування» на основі скороченої кількості носіїв і боезарядів, розвитку протиракетних технологій та високоточної неядерної зброї. Сучасна концепція стримування передбачає націлювання СНО не тільки на військові, але й на ключові об'єкти економічної інфраструктури потенційного супротивника.

Національна воєнна стратегія США традиційно не заперечує права і можливості нанесення упереджуючого ядерного удару по супротивниках і опонентах. Виняток становлять лише країни, які не виявляють прихильності до ворожих дій і не володіють зброєю масового ураження.

В питаннях контролю над озброєннями перевага надається практично зрозумілим чинникам, таким як взаємне зниження контрсилових потенціалів,

обмеження дестабілізуючих компонентів СНО, заборона носіїв, призначених для нанесення контрсилових чи контрелітних ударів, попередження раптового нападу, здатного подолати систему ПВО і ПРО.

Отже, ядерне стримування вважається винятковим знаряддям політичної влади та крайнім аргументом, який має застосовуватися в разі неможливості політичного розв'язання тієї чи іншої критично важливої проблеми. Однак як засіб непрямого впливу воно не спроможне забезпечити повний контроль у сфері міжнародних відносин і матеріалізувати вплив США на політику провідних у військовому відношенні держав, які володіють власними незалежними ядерними потенціалами. Ці обмеження спонукають США утримуватися від прямого конфлікту з Росією і КНР, виявляти гнучкість у спробах добитися припинення ядерної програми КНДР та експериментувати з розробкою неядерних високоточних озброєнь та створенням глобальної системи протиракетної оборони, що не в останню чергу сприймається опонентами як загроза пониження порогу ядерного стримування.

Серед нових загроз, позначених як «непередбачувані ситуації» в майбутньому, нова ядерна доктрина враховує можливість атаки супротивника на об'єкти системи оперативного управління американськими ядерними силами, включаючи командні пункти та супутникову систему управління та сповіщення. В цьому сенсі застосування супротивниками неядерних засобів проти системи управління ядерними силами США вважається підставою для превентивного використання ядерної зброї.

Хоча політика США, чітко зорієнтована на унеможливлення появи нових ядерних держав, логіка багатопольярної міжнародної системи скоріше за все спиратиметься на диверсифікацію відносин стримування між провідними державами на глобальному та, в багатьох випадках, на регіональному рівні. Подібні відносини, які не обов'язково ґрунтуватимуться на загрозі застосування ядерної зброї, у своїй сукупності визначатимуть форми регулювання поведінки на міжнародній арені, встановлюючи межі

між життєво важливими та порівняно другорядними інтересами провідних акторів.

Використані джерела та література

1. Макнамара Р. Путем ошибок к катастрофе. Опыт выживания в первом веке ядерной эры / пер. с англ. А. Антошиной. – М. : Наука, 1988. – 149 с.
2. Freedman L. The Evolution of Nuclear Strategy. – London, Basingstoke: The Macmillan Press, 1981. – 473 p.
3. Karp R.C. (ed.). Security with Nuclear Weapons?: Different Perspectives on National Security / Stockholm International Peace Research Institute. – Vol 1. – Oxford, New York : Oxford University Press, 1991 – 396 p.
4. McDonough D.S. Nuclear Superiority. The ‘new triad’ and the evolution of nuclear strategy / Adelphi Paper 383. – Abingdon, New York: Routledge, 2006. – 112 p.
5. Walker W. A Perpetual Menace: Nuclear Weapons and International Order. – London, New York : Routledge, 2012. - XV, 239 p.
6. Brustlein C. Conventionalizing Deterrence? U.S. Prompt Strike Programs and Their Limits / Proliferation Papers No. 52. – Paris: Institut Français des Relations Internationales, 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/fs20bisbrustlein.pdf>.
7. Gunzinger M., Clark B. Sustaining America’s precision strike advantage. – Washington: Center for Strategic and Budgetary Assessments, 2015. – IV, 72 p.
8. Porter P. Why America's Grand Strategy Has Not Changed: Power, Habit, and the U.S. Foreign Policy Establishment // International Security. – Spring 2018. – Vol. 42, No. 4. – P. 9-46.
9. Синовец П.А. Двуликий Янус, или Теория ядерного сдерживания в XXI веке. – Одесса : Фенікс, 2008 . – 220 с.
10. Brodie B. Strategy in the Missile Age. – Princeton : Princeton University Press, 1959. – XIII, 423 p.
11. Schelling T. The Strategy of Conflict. – Cambridge : Harvard University Press, 1960. – 309 p.
12. Kahn H. On Thermonuclear War. – Princeton, N. J. : Princeton University Press, 1961. - XX, 651 p.
13. Kahn H. On Escalation: Metaphors and Scenarios. – New York : Frederick A. Praeger, 1965. – XVII, 308 p.
14. Brodie B. The Development of Nuclear Strategy // International Security. – Spring 1978. – Vol. 2, No. 4. – P. 65-83.
15. Brodie B. (ed.). The Absolute Weapon: Atomic Power and World Order / B. Brodie, F.S. Dunn, A. Wolfers, P.E. Corbett, W.T.R. Fox. – New York : Harcourt, Brace and Co., 1946. – 214 p.
16. Военная стратегия / Под ред. маршала Советского Союза Соколовского В.Д. – 2-е изд. – М. : Воениздат, 1963. – 504 с.
17. Колбин А. От стратегической к тактической стабильности // Россия в глобальной политике. – 2017. – № 3 (Май/Июнь). – [Електронний ресурс].

- Режим доступа: <http://www.globalaffairs.ru/number/Ot-strategicheskoi-k-takticheskoi-stabilnosti-18808>
18. Ядерное оружие после «холодной войны» / Под ред. А. Арбатова и В. Дворкина ; Моск. Центр Карнеги. – М. : «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2006. – 560 с.
 19. Второе согласованное Заявление в связи с Договором между Союзом Советских Социалистических Республик и Соединенными Штатами Америки об ограничении систем противоракетной обороны от 26 мая 1972 г. (Нью-Йорк, 26 сентября 1997 года). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.mid.ru/foreign_policy/international_safety/disarmament/-/asset_publisher/rp0fiUBmANaH/content/id/609080
 20. Nuclear Posture Review Report. April 2010. – Washington : Department of Defense, 2010. – XVI, 49 p.
 21. PDD/NSC 60. Nuclear Weapons Employment Policy Guidance. November 1997 / Federation of American Scientists. – [Electronic resource]. – Mode of access: <https://fas.org/irp/offdocs/pdd60.htm>
 22. Quadrennial Defense Review Report. September 2001. – Washington: Department of Defense, 2001. – VI, 71 p.
 23. Nuclear Posture Review Report. 8 January 2002. [Submitted to Congress on 31 December 2001]; Exerpts of Classified Nuclear Posture Review /S. Federation of American Scientists. – [Electronic resource]. – Mode of access: <https://fas.org/wp-content/uploads/media/Excerpts-of-Classified-Nuclear-Posture-Review.pdf>
 24. Bush G.W. The National Security Strategy of the United States of America. September 2002. – Washington: The White House, 2002. – VII, 31 p.
 25. Nuclear posture review. February 2018 / Office of the Secretary of Defense. – Washington, 2018. – XVII, 75 p.
 26. Синовец П. Российские ядерное оружие и новые возможности для диалога в области контроля над вооружениями / ПОНАРС Евразия. Аналитическая записка № 508. – Февраль 2018 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ponarseurasia.org/sites/default/files/policy-memos-pdf/Рерм508_rus_Sitovets_Feb2018.pdf